

Notitie KNR voor het ad-liminabezoek

Met het oog op het ad-liminabezoek van de Nederlandse bisschoppen biedt de KNR aan u, het Dicasterie voor de Instituten van Gewijd Leven en Sociëteiten van Apostolisch Leven, een schets aan van de stand van zaken van de kloostergemeenschappen in ons land.

Enkele cijfers over religieuzen in Nederland

Bij de KNR zijn bijna alle hogere oversten van religieuze instituten en sociëteiten van apostolisch leven in Nederland aangesloten. Jaarlijks peilt de KNR de ledentallen van deze instituten. De peildatum is steeds de jaarwisseling. De stand van zaken per 31 december 2021 was als volgt:

ledentallen religieuze instituten en sociëteiten van apostolisch leven die lid zijn van de KNR						
	tot 30 jaar	31-50 jaar	51-70 jaar	71-80 jaar	ouder dan 80 jaar	totaal
priesterreligieuzen excl. monniken	3	65	82	173	454	777
monniken	1	11	42	16	17	87
broeders en fraters	0	3	14	51	97	165
actieve zusters	7	33	47	131	1329	1547
monialen	0	22	58	36	91	207
totaal	11	134	243	407	1988	2783

Het religieuze leven is steeds internationaler geworden, ook in Nederland. Uit Europa, maar ook uit de andere werelddelen verwelkomen wij medezusters en medebroeders, en ook nieuwe instituten. Onderstaande tabel geeft een beeld van het aantal religieuzen die in Nederland leven en werken, die van buiten de Europese Unie afkomstig zijn.

aantal leden van religieuze instituten en sociëteiten van apostolisch leven die lid zijn van de KNR buiten de EU geboren						
	tot 30 jaar	31-50 jaar	51-70 jaar	71-80 jaar	ouder dan 80 jaar	totaal
priesterreligieuzen excl. monniken	1	50	16	2	0	69
monniken	3	13	8	3	2	29
broeders en fraters	0	2	9	0	0	11
actieve zusters	3	26	19	7	10	65
monialen	0	7	8	5	6	26
totaal	7	98	60	17	18	200

Naast de religieuzen die van buiten Europa komen, zijn er naar schatting 169 religieuzen die vanuit andere Europese landen naar Nederland zijn gekomen. Twee instituten nemen ruim de helft van dat aantal voor hun rekening. De leeftijdsopbouw van deze groep is niet gepeild.

In totaal zijn er volgens onze peiling 369 religieuzen vanuit het buitenland naar Nederland gekomen, althans voor zover het instituten betreft die lid zijn van de KNR. Naast deze zijn er bijvoorbeeld de Missionaries of Charity (zusters van Moeder Teresa) en individuele priesterreligieuzen, die door bisdommen zijn uitgenodigd.

Sterke en zwakke punten van de instituten, kansen en bedreigingen

Een sterk punt van onze religieuze instituten en sociëteiten van apostolisch leven is dat wij veel met elkaar samenwerken. Het in stand houden van de KNR is daar een voorbeeld van, en zeker ook de solidariteitsinzet in AMA (voor projecten in Latijns Amerika, Afrika en Azië), KNR-PIN (voor sociale en pastorale projecten in Nederland) en KOS (voor onderlinge ondersteuning van kloosters).

Wat wij religieuzen doen, krijgt waardering. Onze inzet voor minder bedeeden wordt nog steeds herkend. Het feit dat wij ons leven wijden aan een ideaal, aan God en de medemens, spreekt aan. De gastenverblijven in onze abdijen voldoen merkbaar aan een vraag. De diverse geestelijke families kunnen elk hun eigen accent geven, en hebben daardoor aan verschillende groepen iets te bieden. Het religieuze gemeenschapsleven laat waarden zien die onze samenleving nodig heeft.

Het belangrijkste zwakke punt van onze instituten is de afgenomen bestuurskracht. De leeftijdsopbouw toont dat aan. Het feit dat niet-leden die geen clericus zijn, vrijwel geen verantwoordelijkheid mogen dragen, maakt een goed bestuur nog moeilijker. Verder is er onder religieuzen veel diversiteit aan mentaliteiten en opvattingen, hetgeen niet altijd als een rijkdom wordt beschouwd.

De situatie waarin we ons bevinden, biedt ook kansen. De krimp van de instituten schept kansen tot vernieuwing en nieuwe groei. We zien een tendens om terug te gaan naar de kern, in vormen en taal die passen bij nieuwe omstandigheden.

Het religieuze leven is internationaler geworden. Enerzijds komt dit tot uiting in het feit dat Nederlandse jonge religieuzen hun noviciaat en verdere vormingstijd dikwijls in het buitenland doorlopen. Anderzijds zien we enkele honderden religieuzen die vanuit het buitenland, vaak uit andere continenten, naar Nederland zijn gekomen. Het is een belangrijke vraag of deze beweging aan de gang blijft, en of het religieuze leven in Nederland blijvend op versterking kan rekenen vanuit andere landen en continenten. Om dat te kunnen realiseren is het van wezenlijk belang dat de religieuzen uit andere werelddelen erin slagen hier thuis te geraken. De ervaring leert dat dit bepaald niet vanzelf gaat.

Bedreigingen voor het religieuze leven zitten vooral in de secularisering en individualisering in deze tijd. Weinig mensen gaan nog levenslange verbindingen aan. Een lastig punt is verder het feit dat de buitenwereld steeds minder weet heeft van en begrip voor de eigenheid van het kerkelijke en het religieuze leven.

Opmerkelijk is dat het gemeenschapsleven op christelijke basis tegenwoordig navolging vindt. Dit gebeurt niet alleen in de nieuwe bewegingen binnen de katholieke kerk. De meeste nieuwe gemeenschappen noemen zichzelf algemeen christelijk.

Enkele casussen

Om een beeld te geven van hoe de religieuze instituten en sociëteiten van apostolisch leven in Nederland momenteel functioneren, presenteren wij hier enkele voorbeelden:

A. Een instituut van diocesaan recht, in de fase van voltooiing: Vrouwen van Bethanië

De Vrouwen van Bethanië vormen een van de ongeveer vijftientig religieuze instituten van diocesaan recht in Nederland. De hoofdzetel bevindt zich in het bisdom Haarlem-Amsterdam. Per 1 januari had het instituut 9 zusters, alle boven de 80 jaar oud. Ze zijn in 1919 opgericht op initiatief van een pater Jezuïet. In de loop van de tijd hebben ze enkele huizen in andere landen opgericht, maar nu zijn er alleen nog zusters in Nederland. Enkele jaren geleden hebben zij zich tot de Jezuïeten gewend, met de vraag om bestuurlijke ondersteuning. Een van de Jezuïeten is toen adviseur van de

algemeen overste en haar raad geworden. Toen de overste overleed, stond hij klaar om als algemeen administrator te gaan optreden. De bisschop van de hoofdzetel heeft hem toen als zodanig benoemd. Aangezien de zusters nog over enig vermogen beschikten, hebben ze in de loop van de jaren een plan gemaakt voor de besteding daarvan, in de lijn van het charisma. Met goedkeuring van de bisschop wordt dit plan nu uitgevoerd.

B. Een instituut van pauselijk recht dat bestuurd wordt vanuit het buitenland: Franciscanessen van Oirschot

Het generaal bestuur van de zusters Franciscanessen van Oirschot is tegenwoordig gevestigd in een van de landen waarnaar de congregatie zich in de loop van de tijd heeft uitgebreid: Brazilië. Het instituut telt in Nederland 28 zusters, van wie er 25 boven de 80 jaar zijn. Met het oog op een goed bestuur is er in 2014 een kerkelijke instelling opgericht, goedgekeurd door de CIVCSVA. Deze kerkelijke instelling heeft het mogelijk gemaakt dat de Nederlandse gemeenschap voor haar bestuur een beroep kan doen op externe deskundigen, en dat de band met de generaal overste hierbij op de juiste manier vastgehouden wordt.

C. Een internationale orde: de Dominicanen

De Nederlandse Dominicanen laten niet alleen de gebruikelijke krimp zien. In de afgelopen tien jaar zijn er nieuwe leden bij gekomen. Momenteel zijn er in Nederland 33 Dominicanen, onder wie 8 jonger dan zeventig jaar. De jongere leden zijn bezig hun apostolaat langs nieuwe wegen te ontwikkelen. Dit jaar is er een fusie tot stand gekomen met de Belgische provincie, omdat de Nederlandse provincie naar de normen van de Constituties te klein was geworden.

D. Een instituut met een provinciaal overste in het buitenland: de Minderbroeders Kapucijnen

De Minderbroeders Kapucijnen hebben in Nederland 34 leden, van wie 21 boven de 80 jaar. Zij hebben zich aangesloten bij de Duitse provincie. Bij een dergelijke bestuurlijke constellatie zijn er steeds civielrechtelijke aandachtspunten. Het Nederlandse civiele recht verschilt op enkele belangrijke punten van dat van Duitsland. Een internationale provincie moet daardoor over kennis van diverse landen beschikken. Vanuit de provinciale leiding wordt momenteel onderzocht hoe de aanwezigheid van de Kapucijnen in Nederland een nieuwe impuls kan krijgen.

E. Een jong instituut: de Dienaressen van de Heer en de Maagd van Matará

In de ongeveer dertig jaar dat dit instituut nu in Nederland present is, is het een bekende verschijning geworden. In diverse bisdommen hebben de Dienaressen huizen. Ze zijn met 23 zusters, allemaal in de jongere leeftijdscategorieën. Hoewel de meeste leden van buiten komen, hebben ze ook Nederlandse leden kunnen opnemen. Hun apostolaat kent diverse vormen: in de stad, in een bedevaartplaats, en binnen een klooster van monialen. Het gebruik in dit instituut om zusters telkens na drie jaar te verplaatsen heeft echter het nadeel dat er maar weinig zusters echt thuis raken in Nederland, en bijvoorbeeld de taal goed leren.

[Ontwikkelingen in het religieuze leven](#)

Het religieuze leven in Nederland is in beweging naar een nieuwe fase, waarin het een andere betekenis krijgt in de samenleving dan het voorheen had. De krimp van de kerk en de nog snellere krimp van het aantal religieuzen is een werkelijkheid die we bekend kunnen veronderstellen. Naast een kwantitatieve betekenis heeft dit ook een kwalitatieve. Het religieuze leven is een bijzonderheid geworden. Het leeft niet van de grote aantallen en de grote invloed, maar van kleine, opvallende initiatieven.

De weinige jonge religieuzen die er onder ons zijn, staan anders in dat leven en in de samenleving dan voorgaande generaties. Zij zijn eraan gewend dat de kerk klein en zwak is, en dat de keuze voor

het katholieke geloof en voor het religieuze leven bepaald niet vanzelfsprekend is. Daardoor krijgt het een sterke signaalfunctie. Wie hiervoor kiest, roeit tegen de stroom in, moet over veel moed beschikken en moet een sterke ervaring van roeping hebben.

Een ander aspect is de internationalisering. Voor religieuzen is de aanwezigheid van medezusters en medebroeders uit andere landen en continenten heel gewoon geworden. Anderzijds doorlopen jonge Nederlanders die religieus worden, hun noviciaat meestal in een ander land. Deze relatie met andere landen is een groot verschil met de situatie van vroeger, waarin bijna alles binnen Nederland georganiseerd kon worden. Destijds gingen er veel Nederlanders als missionaris naar het buitenland, maar de omgekeerde beweging was zeldzaam.

De internationalisering van gemeenschappen in Nederland gaat echter niet vanzelf. De ervaringen van onze instituten wijzen uit dat het Nederlandse geestelijke klimaat uitdagend is voor religieuzen uit andere landen. Vanuit deze ervaringen heeft de KNR een Vademecum samengesteld, dat gebruikt kan worden door religieuze instituten, om een goede begeleiding te verzekeren van de leden die naar Nederland worden uitgenodigd en ook van de Nederlandse gemeenschappen die hen ontvangen.

Verder ontstaan er in deze context nieuwe initiatieven. Zo is de kloostergemeenschap San Damiano in 's-Hertogenbosch te noemen. Hier leeft een groep Minderbroeders Franciscanen, een kleine gemeenschap van Clarissen en enkele leken uit de Franciscaanse beweging in één kloostercomplex. De gemeenschap probeert een herkenbare aanwezigheid in de stad te vormen, biddend en nabij aan de plaatselijke bevolking.

Een ander initiatief is de samenwerking van een klooster van Benedictinessen van het H. Sacrament met een groep van de Dienaressen van de Heer en de Maagd van Matará. De beide groepen wonen in één klooster, als monialen. De groep Benedictinessen wordt steeds kleiner, maar de Dienaressen zullen het kloosterleven voortzetten.

Relaties met de wereld rond de religieuzen

- **de bisschoppenconferentie:** De relatie met de bisschoppenconferentie is in de laatste jaren verbeterd. De kwestie van het seksueel misbruik in de kerk heeft de samenwerking tussen de KNR en de bisschoppen meer urgentie gegeven. Verder is de gezamenlijke evaluatie van de Richtlijnen voor instituten van diocesaan recht een geslaagd voorbeeld van het aanpakken van een moeilijke kwestie. Dit biedt goede hoop voor de toekomst.
- **diverse organisaties:** Nog steeds is de KNR een partner waarmee katholiek maatschappelijke organisaties de samenwerking zoeken. Voorbeelden zijn: de unie van katholieke vrouwenorganisaties, wetenschappelijke instituten op het gebied van theologie, het overleg van fondsenorganisaties, het Verband van Katholieke Maatschappelijke Organisaties, de Katholieke Vereniging voor Oecumene, Mensen met een Missie, het Erfgoedcentrum Kloosterleven in Sint Agatha, het Katholiek Documentatiecentrum, enzovoort. Er zijn goede relaties met de Tilburg University en met de Radboud-Universiteit Nijmegen.
- **de pers:** De tijd dat het religieuze leven vooral in de publiciteit kwam vanwege het seksueel misbruik uit het verleden, is voorbij. De pers weet onze kloosters en de KNR ook te vinden voor positief nieuws. Het Jaar van het Brabants Kloosterleven, een initiatief van de burgerlijke provincie, wekte de belangstelling. In deze tijd van oorlog in Oekraïne informeren journalisten naar de opvang van vluchtelingen in kloosters. Hieruit blijkt dat zelfs bij mensen voor wie de kerk vreemd is, er een verwachtingspatroon leeft: religieuzen komen op voor kwetsbare mensen.

De Konferentie Nederlandse Religieuzen

De KNR verenigt bijna het hele spectrum van gewijd leven in Nederland. De nauwe samenwerking tussen onze instituten en sociëteiten heeft ertoe geleid dat de KNR een belangrijke functie heeft gekregen, en daardoor ook een sterke organisatie. In deze periode, waarin het aantal religieuzen zeer bescheiden wordt, wordt ook de KNR kleiner. Bij uw Dicasterie zal een voorstel tot statutenwijziging worden ingediend, waarin het aantal bestuursleden minder zal zijn. Het Bureau van de KNR wordt geleidelijk kleiner.

De activiteiten van de KNR begeven zich op twee terreinen: ondersteuning van oversten bij het bestuur en gezamenlijk werken aan een vruchtbare presentie van het religieuze leven in Nederland. De bestuurlijke ondersteuning hangt voor een groot deel samen met de voltooiing van instituten: naarmate oversten ouder worden, hebben ze meer hulp nodig. Verder is er ook ondersteuning nodig in de omgang met nieuwe wetten en regels die de burgerlijke overheid stelt. Voor dergelijke zaken wenden ook jongere oversten zich tot de KNR.

Het werken aan presentie binnen de samenleving is uiteraard in de eerste plaats een taak voor de religieuze instituten zelf, maar er liggen ook mogelijkheden om op bepaalde punten samen op te trekken. Vanouds is er de samenwerking in de financiële ondersteuning: a) van religieuze instituten onder elkaar, b) van pastorale en sociale projecten in Nederland, c) van werk aan vrede en verzoening in andere werelddelen. Dit zal worden voortgezet zolang de religieuze instituten dat wensen. Een recent voorbeeld van samenwerking is het synodaal proces. Het verzoek van uw Dicasterie om vanuit de religieuzen inbreng te leveren, is voor de KNR een mooie aanleiding geworden om de achterban in gesprek te brengen. Dit proces is heel verrijkend geweest.

Toekomstbestendigheid van de KNR

De KNR verwacht ook in de toekomst dienstbaar te kunnen zijn aan het religieuze leven in Nederland. Dit alles zal op kleinere schaal zijn dan voorheen. Een uitdaging zal zijn om voldoende jonge en buitenlandse religieuzen te vinden die bestuurlijk werk willen doen. Daarom zal de KNR er in de komende jaren aan werken hen te betrekken bij het werk in de gezamenlijkheid van het Nederlandse gewijde leven.